

Vandmiljøplan III: statusnotat for 2004

30.11.2005

Sammenfatning

Nærværende rapport er DMU's og DJF's første statusnotat efter vedtagelsen af Vandmiljøplan III (VMP III) i april 2004. Hovedparten af virkemidlerne er endnu ikke implementeret. DMU og DJF har opstillet en række indikatorer for udviklingen i landbrugets næringsstoffusholdning.

Indikatorerne har i 2004 generelt udviklet sig som forventet i VMP III. Resultaterne er dog behæftet med en betydelig usikkerhed på grund af år til år variationer og fordi der kun er tale om et enkelt år.

Indledning

I henhold til aftalen om VMP III af april 2004 har Skov- og Naturstyrelsen (SNS) og Ministeriet for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri (FVM) i bestillingsskrivelse af 14. juli 2005 anmodet DMU og DJF om at foretage en evaluering af VMP III i 2008. Desuden har SNS og FVM i bestillingsskrivelsen anmodet DMU og DJF om at udarbejde årlige statusopgørelser den 1. december, første gang i 2005. Statusnotatet skal indeholde nøgletal for udviklingen i de gennemførte arealtiltag, husdyrholdets størrelse og produktion, handelsgødnings- og husdyrgødningsforbruget, samt kvælstof- og fosforbalancer. Salget af foderfosfater vil blive opgjort som indikator for den fodringsmæssige udvikling i fosfor, ligesom udviklingen i anvendelsen af fytase vil blive vurderet. Ligeledes vil størrelsen af det dyrkede areal skulle opgøres. For arealtiltagene gælder, at der skal foretages en opgørelse af omfanget af de implementerede tiltag. I det omfang det er muligt skal arealernes geografiske fordeling opgøres.

Dette notat er det første statusnotat efter vedtagelsen af VMP III. Heri anvendes 2003 som udgangspunktet for VMP III. Notatet omhandler således udviklingen i arealimplementering i 2004 samt balancerne for driftsåret 2003/04. Først vises nøgletal for den generelle udvikling i landbruget, herefter følger en status for reduktion i fosforoverskud, samt tiltag til begrænsning af fosfortab og reduktion af kvælstofudvaskning. Sluttelig følger en beskrivelse af udviklingen i økologisk jordbrug. For arealtiltagene vil arealernes geografiske placering blive behandlet ved næste års statusnotat.

1. Nøgletal for den generelle udvikling i landbruget

1.1 Det dyrkede areal

Det dyrkede areal udgøres af arealet i omdrift og arealet uden for omdrift. Brakarealer regnes med under det dyrkede areal, og skov indgår ikke i det dyrkede areal. Det dyrkede areal er i følge Danmarks Statistik faldet med ca. 13.000 ha fra 2003 til 2004 (tabel 1).

1.2 Husdyrholdet

Ifølge data fra Danmarks Statistik er antallet af malkekøer faldet med ca. 6% fra 2003 til 2004, mens mælkeproduktionen er faldet med 2,3%. Antallet af søer og slagtesvin (omregnet vha. kødproduktionen (Danmarks Statistik)) er omtrent uændret (tabel 1).

1.3 Gødningsforbrug

Kvælstof (tabel 1)

- Handelsgødningsforbruget af kvælstof er steget med ca. 6.000 tons fra 2003 til 2004. Den teoretiske kvælstofkvote på landsplan korrigeret for kvælstofprognosen er steget med ca. 8.000 tons N fra 2003 til 2004 ((Leif Knudsen, Landscentret, personlig komm., 2005). Denne kvote er opgjort på baggrund af aktuel afgrødefordeling og aktuelle normer. Stigningen i handelsgødningsforbruget svarer nogenlunde til stigningen i denne kvælstofkvote.
- Kvælstofmængden i husdyrgødningen er faldet med ca. 6.000 tons N for kvæg, og steget med ca. 4.000 tons N for svin. Samlet set er der et fald i husdyrgødningens kvælstofindhold på ca. 2.000 tons N.

Fosfor (tabel 1)

- Handelsgødningsforbruget af fosfor er steget med ca. 900 tons fra 2003 til 2004 og var i 2004 på niveau med forbruget i 2002.
- Fosformængden i husdyrgødningen er faldet med ca. 1.400 tons P for kvæg og ca. 1.200 tons P for svin. Samlet set er der et fald i husdyrgødningens fosforindhold på ca. 2.600 tons P.

Tabel 1. Udviklingen fra 2003 til 2004 i det dyrkede areal, husdyrholdet og gødningsforbruget (efter Danmarks Statistik).

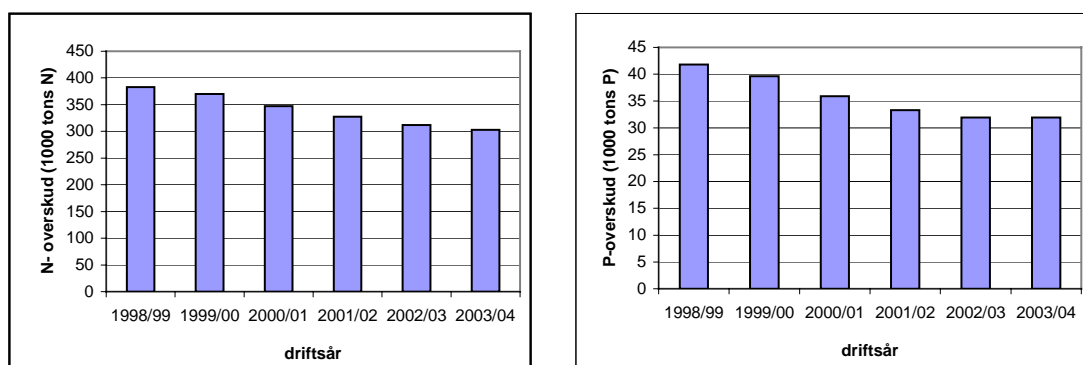
	2003		2004
Det dyrkede areal		1000 ha	
Korn	1.487		1.486
Bælgsæd	31		27
Raps	106		121
Frø	87		91
Rodfrugter	94		90
Majs	118		129
Helsæd	110		102
Græs i omdrift	216		201
Vedv. Græs	178		173
Brak - græs	207		197
Andet (grøntsager, frugt, mv.)	23		23
Totalt	2.658		2.645
Husdyrholdet			
Antal malkekvæg	596.000		563.000
Mælkeproduktion, mio. kg	4,540		4,434
Antal søer, mio.	1,15		1,16
Svineproduktion, mio. stk. (antal til gødningsproduktion)	24,0		24,4
Gødningsforbruget			
Kvælstof		1000 tons N	
Handelsgødning	196		202
Husdyrgødning	232		230
Fosfor		1000 tons P	
Handelsgødning	13,6		14,5
Husdyrgødning	52,1		49,4
Kvælstofkvoten		1000 tons N	
Landsplan (teoretisk)	358		362
Kvælstofprognosen	-6		-2
Efter korrektion for prognosen	352		360

1.4 Kvælstof- og fosforoverskud

Udviklingen i overskuddet af kvælstof og fosfor er vurderet som glidende gennemsnit af tre år for driftsårene 1998/99-2003/04 (figur 1).

Baseret på glidende gennemsnit er der et fald i kvælstofoverskuddet på ca. 8.900 tons N fra 2002/03 til 2003/04. Fosforoverskuddet baseret på glidende gennemsnit er opgjort til ca. 31.900 tons P i både 2002/03 og 2003/04. Opgørelserne skal dog tages med det forbehold at 2003/04 i sagens natur kun omfatter to år.

Udgangspunktet for VMP III målsætningen om en halvering af fosforoverskuddet er for 2001/2002 opgjort til 33.300 tons P beregnet som et glidende gennemsnit over tre år, jvf. nedenfor.

Figur 1. Udviklingen i kvælstof- og fosforoverskuddet for driftsårene 1998/99-2003/04, opgjort som glidende gennemsnit af tre år (for 2003/04 dog gennemsnit af 2 år)

3. Reduktion af fosforoverskud – målsætning om halvering

I VMP III aftalen er det målsætningen at fosforoverskuddet skal halveres i forhold til overskuddet i 2001/02. Dette var i den oprindelige aftale opgjort til 32.700 tons P. På grund af efterfølgende justeringer i datagrundlaget foretaget af Danmarks Statistik og på basis af glidende gennemsnit er udgangspunktet i 2001/02 for reduktionskravet justeret til 33.300 tons P. En reduktion på 25% frem til 2009 skal opnås via afgift på mineralsk fosfor i foder, samt via en general forbedring i fosforbalancen på 3.000 tons P på baggrund af viden tilvejebragt via VMP III forskningsprogrammet. I perioden fra 2010 og frem til 2015 skal der ske en yderligere 25% reduktion.

Afgiften på foderfosfat blev iværksat pr. 1. april 2005, og dette virkemiddel har således ikke haft indflydelse på forbruget af foderfosfat i 2004. Endvidere vil den fulde effekt af VMP III forskningsprogrammet først vise sig sidst i perioden frem mod 2015.

Opgørelserne over fosforoverskuddet (figur 1) viser et fald i overskuddet på ca. 1.400 tons P i perioden 2001/02- 2003/04.

Forbruget af foderfosfater er vurderet ud fra data indhentet i forbindelse med udarbejdelsen af normaltal for husdyrgødningens indhold af næringsstoffer. Denne vurdering viser, at forbruget af foderfosfat er reduceret fra ca. 16.600 tons P i 2003 til 14.800 tons P 2004. Faldet i forbruget af

foderfosfat skyldes primært, at de anbefalede fodringsnormer er reduceret, og at foderet til svin og fjerkræ i stigende grad tilsættes mikrobiel fytase, hvorved behovet for foderfosfat mindskes. Brugen af mikrobiel fytase i foderet til svin og fjerkræ har i perioden 2003 til 2004 været stigende. Det vurderes, at al fabriksfremstillet foder til svin nu tilsættes mikrobiel fytase, og at stort set al foderet til fjerkræ (på nær startfoderet) ligeledes tilsættes mikrobiel fytase.

4. Udlægning af 50.000 ha randzoner

Det forventes i VMP III at der udlægges op mod 30.000 ha 10 m dyrkningsfri randzoner langs vandløb og søer frem mod 2009, samt yderligere 20.000 ha frem mod 2015. Formålet med etablering af randzoner er at tilbageholde fosfor fra markerosion og beskytte brinker. Bekendtgørelsen om MVJ randzoner med fokus på erosion og brinker udkom februar 2005. Tiltaget har således ikke været implementeret i 2004.

5. Tiltag til reduktion af kvælstofudvaskningen

5.1 Strukturudviklingen og CAP reformen

Forudsætningerne for den beregnede effekt af strukturudviklingen og CAP reformen (Common Agricultural Policy) i VMP III er følgende:

- Forventet nedgang i det dyrkede areal på 55.000 ha frem til 2009
- Reduktion i husdyrgødningsproduktionen ab lager på 8.600 tons N frem til 2009 ved uændret produktionsniveau som følge af forbedret foderudnyttelse.
- En effekt af CAP reformen i form af 10% reduktion i kornproduktionen, uændret (evt. faldende) mælkeproduktion samt en nedgang i kødproduktionen fra kvæg på 20% og en stigning i svinebestanden på 2-3%.

I en effektvurdering er det ikke muligt at skille effekten af strukturudviklingen fra effekten af CAP reformen, hvorfor disse vil blive behandlet under et. Fra 2003 til 2004 er der registreret et fald i det dyrkede areal på 13.000 ha og en nedgang i husdyrgødningens kvælstofindhold på 2.000 tons N (tabel 1), hvilket ser rimeligt ud i forhold til de opstillede forventninger.

5.2 Vådområder

I slutevalueringen af VMP II var den samlede prognose for gennemførte vådområder og vådområder med bindende aftaler 2.900 ha. I VMP III blev det aftalt, at der skal etableres yderligere 4.000 ha med denne type vådområder i løbet af 2004 og 2005. Den samlede forventning i VMP III til vådområder er således 6.900 ha. Såfremt den afsatte økonomiske ramme ikke er opbrugt i 2005 er det via et aktstykke tiltrådt af Finansudvalget den 22. juni 2005, blevet muligt at forlænge ordningen til 2006.

Af tabel 2 fremgår at det samlede godkendte areal med vådområder i 2004 blev øget til 7.477 ha. Heraf var 2.839 ha retablerede som vådområder, og der var afsat midler til yderligere 4.638 ha. Det vurderes sandsynligt at målsætningen for vådområder i VMP III nås.

Tabel 2. Arealer med gennemførte reetablerede vådområder og arealer med vådområder, der er godkendt til gennemførelse for årene 2002-2004 (Data fra Skov- og Naturstyrelsen).

	Areal med vådområder (ha)		
	2002	2003	2004
Reetablerede vådområder	663	1.881	2.839
Vådområder godkendt til gennemførelse	3.844	3.240	4.638
I alt	4.507	5.121	7.477

5.3 Miljøvenlige Jordbrugsforanstaltninger (MVJ)

I VMP III aftalen indgår særlige tiltag under MVJ-foranstaltningerne, herunder randzoner, vådområder, udtagning m.v. Den årlige kvælstofreduktion er i VMP III vurderet til ca. 400 tons N inden udgangen af 2009. Hvis effekten skal opnås alene ved hjælp af MVJ vådområder skal der etableres ca. 4.000 ha.

MVJ-Vådområder

I 2004 blev der i følge Direktoratet for Fødevarerhverv etableret 288 ha MVJ vådområder (tabel 3). Bekendtgørelsen om MVJ vådområderne under VMP III aftalen udkom september 2005, hvorfor etableringen i 2004 skete efter de samme regler som i 2003.

Randzoner

I VMP III aftalen er det målet, at der udlægges op mod 30.000 ha randzoner langs vandløb og søer inden 2009 og yderligere 20.000 ha inden 2015. Det er målet at randzonerne skal etableres ved frivillig omplacering af brak. Bekendtgørelsen om MVJ randzoner med fokus på erosion og brinker udkom februar 2005, hvorfor de 10 ha randzoner der blev udlagt i 2004 fulgte de samme regler som i 2003 (tabel 3).

Øvrige MVJ arealer

I 2004 blev der indgået øvrige MVJ aftaler på i alt 27.821 ha, mens der ophørte aftaler på 8.262 ha. Samlet var der en netto tilgang på knap 20.000 ha, fordelt med knap 6.000 ha på nedsat kvælstoftilførsel, 163 ha med udtagning af agerjord til brak, godt 15.000 ha med forskellige ordninger inden for pleje af græs og naturarealer samt øvrige ordninger der ikke har nogen betydning for kvælstofudvaskningen.

Tabel 3. Omfanget af indgåede MVJ-aftaler, ophørte 5 årige aftaler samt nettotilgang af arealer i 2004 (Data fra Direktoratet for Fødevarerhverv).

	Indgåede MVJ-aftaler (ha)	Ophørte 5 årige aftaler (ha)	Nettotilgang af areal (ha)
MVJ vådområder	288	0	288
Randzoner	10	0	10
Yderligere MVJ-områder			
Nedsættelse af N tilførsel	6.780	868	5.912
Udtagning	163	0	163
Ændret afvanding	35	78	-43
Sprøjtefrie randzoner	0	51	-51
Dyrkning uden plantebeskyttelse	29	388	-359
Efterafg. og udlæg af rajgræs	605	1.702	-1.097
Græsordninger	20.209	5.175	15.034
Yderligere MVJ områder i alt	27.821	8.262	19.559

5.4 Skovrejsning

I VMP III aftalen forventes en øget skovrejsning på 11.400 ha for hver af perioderne 2005-2009 og 2010-2015. I 2004 udgjorde den samlede skovrejsning 1.401 ha (tabel 4).

Tabel 4. Omfanget af skovrejsning i 2004 (Data fra Skov- og Naturstyrelsen).

	Areal med skovrejsning (ha)
Statslig skovrejsning	299
Anden offentlig skovrejsning	39
Privat skovrejsning med tilskud	463
Privat skovrejsning uden tilskud	600
I alt	1.401

5.5 Efterafgrøder

Det skærpede krav til dyrkning af efterafgrøder trådte i kraft fra gødningsåret 2004/05, og har således ikke været gældende i 2004.

5.6 Krav til udnyttelse af minkgødning

I VMP III skærpes kravet til udnyttelse af kvælstof i minkgylle så det kommer på niveau med det nuværende udnyttelseskrav for kvæggylle. Tiltaget blev indført fra gødningsåret 2004/05 og har således ikke være gældende i 2004.

6. Økologisk jordbrug

Økologisk jordbrug indgik som et virkemiddel i VMP II, men indgår ikke som et specifikt virkemiddel i VMP III.

Fra 2003 til 2004 er der sket en reduktion i det økologiske areal incl. omlægningsarealer på ca. 5% og en reduktion i antal økologiske malkekvæg på ca. 5,8% (tabel 5). Også antallet af økologiske slagtesvin og høner til ægproduktion er reduceret. Effekten af ændringerne i det økologiske jordbrug på næringsstofhusholdningen for landbruget under et er indeholdt i opgørelserne over kvælstof- og fosforoverskud, jvf. afsnit 1.4.

Tabel 5. Udviklingen i økologisk jordbrug 2003-2004 (Data fra Plantedirektoratet).

	2003	2004
Økologisk dyrkede arealer og omlægningsarealer	165.148 ha	156.881 ha
Antal malkekvæg	56.430	53.115
Antal producerede slagtesvin	64.791	49.917
Høner til produktion af konsumæg	562.929	541.107